

# Türkiye'deki İşletme Gruplarına Bağlı İşletmeler ile Diğer İş Örgütlerinin Başarımlarının Karşılaştırılması: Boylamsal Bir Analiz

## Öz

Serkan DİRLİK<sup>1</sup>  
Tufan KIZILTUĞ<sup>2</sup>

Bu çalışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren işletme grubuna bağlı işletmeler ile diğer iş örgütü türlerinin başarımları karşılaştırılmıştır. Çalışmada veri olarak İstanbul Sanayi Odasının 1993 yılından 2013 yılına kadar yayınlanmış Türkiye'nin Birinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu ve 1997 yılından 2013 yılına kadar yayınlanmış Türkiye'nin İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu sıralama araştırmalarının verileri kullanılmıştır. Farklı yıllardaki verilerin birleştirilmesi ve en az 10 yıl verisi bulunan işletmelerin seçimi ile 636 işletmeye ait veri seti oluşturulmuş ve bu işletmeler kategorize edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, aktif (varlık) toplamı ve özkaynak değerleri açısından işletme grubuna bağlı işletmelerin hem bağımsız işletmelere hem de yabancı sermayeli işletmelere göre daha yüksek ortalamaya sahip oldukları tespit edilmiştir. Üretimden net satışlar, satış hasılatı, brüt katma değer ve dönem karı açısından da işletme gruplarının bağımsız işletmelerden daha yüksek ortalamaya sahip oldukları tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, işletme gruplarının 1990'lardan bu yana iktisadi açıdan etkin bir aktör olduklarını doğrular niteliktedir.

**Anahtar Kelimeler:** *İşletme Grupları, Başarım, Türkiye.*

## A Comparison of the Performance of Affiliated Companies with Other Business Organizations in Turkey: A Longitudinal Analysis

### Abstract

In this study, the performance of affiliated companies and other business organizations operating in Turkey were compared. 'The Top 500 Largest Industrial Organizations of Turkey' published by Istanbul Chamber of Commerce from 1993 to 2013 and 'The Second 500 Largest Industrial Organizations of Turkey' published by Istanbul Chamber of Commerce from 1997 to 2013 were used as data source. By selecting the organizations with at least ten year-data and by combining these data, we have constructed the data set for 636 organizations and these organizations were categorized. Results show that the affiliations have higher average assets and equity capital as well as net sales from production, sale incomes, gross added values and period incomes when compared to other businesses organizations and foreign businesses. Results support that business groups have been economically efficient actors since 1990s in Turkey.

**Keywords:** *Business Groups, Performance, Turkey.*

<sup>1</sup> Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, sdirlık@mu.edu.tr

<sup>2</sup> Uzman, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, tufankiziltug@mu.edu.tr

## Giriş

Biçimsel ve biçimsel olmayan bağlarla birbirlerine bağlanan ve koordine edilen eylemler gerçekleşti- ren, yasal olarak bağımsız firmaların oluşturduğu yapıyı (Khanna ve Rivkin, 2001: 47-48) ifade eden ve gelişmiş ülkelerdeki birbirleriyle ilişkili ürün portföylerine sahip modern endüstriyel işletmelere özellikle gelişmekte olan ülkelerde alternatif oluş- turan (Çolpan ve Hikino, 2008) işletme grupları- na<sup>1</sup>, özellikle 2000'li yıllardan itibaren hem yaban- cı akademik yazında<sup>2</sup> hem de Türkiye'deki akade- mik yazında<sup>3</sup> artan bir ilgi söz konusudur (Üsdiken, 2008). Web of Science'da başlığında "busi- ness group(s)" geçen 1980-2011 yılları arasında yayınlanmış 69 makaleyi incelediği çalışmasında Dirlük (2014a: 38), işletme grupları ile ilgili yedi tane araştırma çatısı olduğunu ortaya koymuştur. Bunlar; 1-İşletme gruplarında performans, 2-Ku- rumsal bağlamdaki değişimin işletme gruplarının varlığına, çeşitlenmesine, performansına etkileri ve işletme grupları arasındaki etkileşimler, 3-İşlet- me gruplarında yönetim kurulları ve yapısı, sahip- lik yapısı, kurumsal yönetim ve profesyonel yöne- ticilik, 4-Bir örgüt formu olarak işletme grubu for- munun varlığını ve önemini açıklama, 5-İşletme gruplarında yapı (örgüt formu), büyüme, strateji ve girişimcilik, 6-İşletme gruplarında yenilikçilik ve 7. İşletme gruplarının uluslararasılaşması şek- lindedir. Yazar (Dirlük, 2014a), yukarıdaki araştır- ma çatıları içerisinde listelenen çalışmaların konu dağılımına göre en fazla çalışılan konunun işletme gruplarında performans olduğunu tespit etmiştir.

İşletme gruplarının performansı konusu üzerinde geniş bir yazın olsa da işletme gruplarının perfor- mansı konusu veya işletme gruplarının diğer işlet- me modellerinden ne derece etkin oldukları yazın- daki sorunsallardan biridir. Bu çalışmanın ama- cı belirtilen sorunsalı Türkiye bağlamında değer-

lendirmek ve Türkiye'deki işletme grubuna bağı- lı işletmelerin bağımsız işletme (freestanding bu- siness), kamu işletmeleri, yabancı sermayeli iş- letmeler gibi diğer iş örgütü türlerinden daha iyi performansla sahip olup olmadıklarını incelemek- tir. Bu amaç çerçevesinde araştırmanın sorusu Türkiye'de faaliyet gösteren işletme grubuna bağlı işletmeler diğer iş örgütü türlerinden iktisadi ola- rak daha etkinler midir? şeklinde ifade edilebilir. Çalışma bu soruya, oluşturduğu yeni veri setini analiz ederek ve boylamsal olarak Türkiye'de fa- aliyet gösteren işletme gruplarına bağlı şirketlerin başarımlarını diğer iş örgütleri ile kıyaslayarak ce- vap vermeye çalışmıştır.

Makale giriş ve sonuç bölümü ile birlikte beş ana bölümde organize edilmiştir. Giriş bölümünü tak- ip eden bölümde işletme gruplarının performan- sı üzerine yapılan bazı araştırmalara değinilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi ve veri seti tanıtılmaktadır. Dördüncü bölümde ise araştırma- nın bulgularına yer verilmiştir. Araştırma genel ça- lışmanın bulgularını ve sınırlılıkların değerlendirildiği sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır.

## İşletme Gruplarının Performansı

İşletme gruplarının performansları ile ilgili çalış- malar, işletme grupları ile ilgili yazında ağırlık ve- rilen bir konudur. Bu alandaki önemli bir çalışma Khanna ve Rivkin (2001)'in çalışması olup, yazarlar aralarında Türkiye'nin de bulunduğu gelişmek- te olan 14 ülkedeki işletme gruplarına bağlı işlet- meleri kârlılık yönünden incelemişlerdir. Araştır- ma sonuçlarına göre 14 ülkenin altısında bir işlet- me grubuna dahil olmanın daha kârlı olduğu, ara- larında Türkiye'nin de bulunduğu beş ülkede her- hangi bir anlamlı farklılığın olmadığı, üç ülkede ise bir işletme grubuna dahil olmanın kârlılığı olum- suz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Khanna ve Rivkin, 2001). Carney ve arkadaşlarının (2011) işletme grupları ile ilgili yapmış olduğu meta ana- liz çalışmasında genel olarak gruba bağlı olmanın performansı azalttığı fakat gelişmemiş finansal ve iş piyasalarının olduğu bağlamlarda performansları- nın daha iyi olduğunu tespit etmişlerdir. Bu ge- nel değerlendirme sağlayan çalışmaların yanı sıra farklı ülkelerdeki işletme gruplarının performansı konusunda bilgi sağlayan çalışmalar da söz konu- sudur. Farklı ülkelerde işletme gruplarının perfor- mansları konusunda "The Oxford Handbook of Bu- siness Groups" (Çolpan vd., 2010) adlı eserde ele

1 Türkiye'de işletme grupları örgütsel formu yaygın bir biçimde holdingler olarak nitelendirilmektedir (Üsdiken vd., 2015: 524).

2 Uluslararası yazında işletme grupları hakkında genel çer- çeve ve çalışmaların genel görünümü için Çolpan ve Hikino (2010) ile Barbero ve Puig (2016)'e bakılabilir.

3 Türkiye'deki araştırmaların genel görünümü için Üsdiken (2008) ve Dirlük (2014b)'e bakılabilir. Ayrıca işletme gruplarında profesyonel yöneticiler ve işletme grubu tarihi konularında da şu güncel çalışmalara da bakılabilir: Üsdiken vd. (2015), Erçek ve Günçavdı (2016), Çolpan ve Hikino (2016).

alınan farklı ülkelerdeki işletme gruplarının performanslarına ilişkin değerlendirmeler belirtilebilir. Örneğin, Güney Kore'deki işletme gruplarının Asya finansal krizi öncesinde bağımsız işletmeler işletme gruplarına bağlı şirketlerden daha etkinlerken, kriz sonrası dönemde işletme gruplarına bağlı şirketlerin daha etkin oldukları belirtilmektedir (Chang ve Shin, 2006 ve Choo vd. 2009'dan aktaran Kim, 2010: 176). Tayvan'da işletme gruplarına bağlı firmaların bağlı olmayanlara göre daha fazla patente sahip olmalarına dayanılarak daha yenilikçi oldukları belirtilmektedir (Chung ve Mahmood, 2000). Ayrıca 1973'den 2006'ya kadar olan dönem için Tayvan'daki işletme ekonomik performansları sürekli arttırdığı da tespit edilmiştir (Chung ve Mahmood, 2000). Çin'deki işletme gruplarının performansını değerlendiren Lee ve Kang (2010), varlıklar ve satışlar bağlamında işletme gruplarının daha büyük olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca 1995'ten 2006'ya kadar sürede satışlardan elde edilen gelirler açısından işletme grubu olanlar ile olmayanlar arasında bir fark söz konusu değilken varlıklardan elde edilen gelirler bakımından işletme grubu olanlar işletme grubu olmayanlardan daha fazla gelir elde ettikleri de tespit edilmiştir (Lee ve Kang, 2010). Hindistan'daki işletme grupları için yapılan bir değerlendirmede 2006 yılı verilerine göre gruba bağlı işletmelerin bağımsız işletmelere göre ortalama altı kat daha fazla satışa sahip ve dört kat daha fazla da ortalama varlığa sahip oldukları tespit edilmiştir (Sarkar, 2010). Ayrıca hem karlılık hem de pazar değeri açısından bağımsız işletmelerden daha iyi durumda oldukları belirtilmektedir (Sarkar, 2010). Şili'deki işletme gruplarının performansı hakkında bilgi sağlayan Lefort (2010), işletme gruplarının diğer iş örgütlerine göre performansının sektörel açıdan değiştiğini, kamu hizmetleri (elektrik, su dağıtımı, telekomünikasyon) sektöründe yabancı sermayeli işletmelerin daha fazla etkinken finans sektöründe işletme gruplarının daha etkin olduklarını belirtmiştir. İsrail'deki işletme gruplarının performansı hakkında bilgi sağlayan Kosenko ve Yafeh (2010), 1995-2005 dönemi için, ortalama muhasebe karlılığının (ROA) gruba bağlı işletmelerde yüksek olduğunu, fakat bağımsız işletmelere göre kıyaslandığında piyasa değerlerinin düşük olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yazarlar, gruba bağlı işletmelerin diğer işletmelerden daha büyük, daha eski ve daha karlı olma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir (Kosenko ve Yafeh, 2010). Guriev'e (2010) göre de Rusya'da işletme gruplarına bağlı işletmelerin performansı bağımsız işletmelerden daha iyidir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, işletme grupları büyük şirketler kesiminde egemen iktisadi aktörlerdir (Gökşen ve Üsdiken, 2001; Çolpan ve Hikino, 2008; Üsdiken, 2008; Dirlik, 2014b). İşletme grupları büyük şirketler kesiminde hakim iktisadi aktörler olsa da diğer iş örgütü modellerine göre ekonomik başarımları açısından incelemeler değerlendirildiğinde performansları konusunda net bir değerlendirme olmadığı söylenebilir. Örneğin, Gündüz ve Tatoğlu (2003), 84 işletme grubuna bağlı firma ile 118 bağımsız firmayı finansal açıdan karşılaştırdıklarında, iki kategori arasında muhasebe ve menkul kıymet temelli performans açısından önemli bir fark olmadığını ortaya koymuşlardır. İşletme gruplarının performansı hakkında bilgi sağlayan bir diğer çalışma Orbay ve Yurtoğlu'nun (2006) çalışmasıdır. Yazarlar (Orbay ve Yurtoğlu, 2006), 218 halka açık şirket üzerine yaptıkları incelemede, işletme grubuna bağlı işletmelerin pazar değerine olumlu etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Gönenç vd. (2007) de, 123 işletme grubuna bağlı işletme ile 77 bağımsız işletme arasındaki farklılıkları araştırdıkları çalışmalarında işletme grubuna bağlı firmaların muhasebe temelli performans değişkeninde bağımsız işletmelere göre daha iyi olduklarını, fakat pazar temelli performans değişkeni açısından anlamlı bir fark olmadığını tespit etmişlerdir. İzleyen bölümde bu makalenin yöntemsel yaklaşımı ve veri seti sunulmuştur.

### Yöntem ve Veri Seti

Bu çalışma ikincil veri analizine dayanan nicel bir araştırmadır. Araştırmada var olan istatistiksel veriler analiz edildiği için tepkisiz bir araştırma olup (Neuman, 2007: 236), örnekleme ait birden fazla zaman noktasındaki veriler analiz edildiği için de boylamsal türde bir araştırmadır (Neuman, 2007: 17). Bu araştırmada analiz edilen veriler İstanbul Ticaret Odası'nın 1993 yılından 2013 yılına kadar yayınlanmış "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" ve 1997 yılından 2013 yılına kadar yayınlanmış "Türkiye'nin İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" sıralama araştırmalarından gelmektedir.<sup>4</sup>

4 İstanbul Sanayi Odası'nın ilgili araştırmalarına ait verilere kurumun web sayfasından ulaşılabilir. <http://www.iso.org.tr/projeler/turkiyenin-500-buyuk-sanayi-kurulusu> (Erişim Tarihi: 03.02.2016).

Belirtilen sıralama araştırmaları Türkiye'deki sanayi kuruluşlarının yıllık "Üretimden Net Satış" rakamlarına göre sıralanması esasına dayalıdır. Sıralama listelerinde aynı zamanda işletmelerin "Satış Hasılatı" (1993 yılı verilerinde "Satış Hasılatı (KDV'li), sonraki yıllarda Satış Hasılatı (Net) olarak), "Brüt Katma Değer" (2007 yılı ve sonrasında "Brüt Katma Değer (Üretici Fiyatlarıyla)" olarak), "Özkaynak" (1993 ve 1994 yıllarında Bilanço karı hariç ve 2005 yılına kadar "Öz sermaye" ismiyle), "Aktif (Varlık) Toplamı", "Ücretle Çalışanlar Ortalaması", "Ekonomik Faaliyet Kodu" (2011 yılına kadar "Sektör Kodu" adıyla ve sadece ISIC Rev.2 kodları, 2012 ve 2013 yıllarında "Ekonomik Faaliyet Kodu" adıyla ve hem ISIC Rev.2 hem de NACE Rev.2 kodlarıyla) ve Kamu/Özel/Yabancı Sermaye oranlarına ait verilere yer verilmektedir. Bu çalışmada öncelikle 2013 yılındaki Birinci 500 ve İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu listeleri birleştirilerek 956 işletmelik bir liste oluşturulmuştur. İki liste birleştirildiğinde toplam 44 işletmenin ismi belirtilmediği görülmüş ve bu isimsiz işletmeler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Daha sonra yıl yıl geriye gidilerek 2013 listelerindeki işletmelere ait veriler eklenmiştir. İnceleme kriterleri olarak "Üretimden Net Satışlar", "Satış Hasılatı", "Brüt Katma Değer (Üretici Fiyatlarıyla)", "Özkaynak", "Aktif (Varlık) Toplamı", "Dönem Karı/Zararı (Vergi Öncesi)" ve "İhracat" verileri seçilmiştir. İncelemede kullanılan sürekli verilerin anlamlı ve tutarlı olması adına listelerde en az 10 yıl boyunca (ardışık olma şartı aranmaksızın) yer alan firmaların örneklem olarak kabul edilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda listede yer alan tüm firmalar yıllarıyla birlikte bir seri haline getirilmiş ve 10 yıldan daha az süre listede yer alan firmalar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Önceki yıllara ait veriler eklenirken isim değiştiren firmalar da tespit edilmiştir. Sıralama listelerinde verilen "Sıra No" sütununda verilen bir önceki yılın sıra numarası dikkate alınarak ve şirketlere ait web sitelerine başvurarak isim değiştirenler belirlenmiştir ve bu şirketlere ait veriler sürekli veri oluşturacak şekilde birleştirilmiştir.

Bu çalışmanın araştırma konusu işletme grubuna bağlı işletmeler ile diğer iş örgütü türlerinin başarılarının karşılaştırılmasıdır. Dolayısıyla veri seti üzerinde yapılan ikinci işlem işletmelerin hangi iş örgüt türüne sahip olduklarının tespitidir. Listede yer alan tüm işletmelerin web siteleri tek tek incelenerek, gerektiğinde faaliyet raporları, Rekabet

Kurumu ve Sermaye Piyasası Kurulu kararları incelenerek sahip olduğu tür tespit edilmiştir. Bu tespit sırasında altı işletme türü kategorisi kullanılmıştır. Bunlar: 1) İşletme Grubuna Bağlı İşletme, 2) Bağımsız İşletme, 3) Yabancı Sermayeli İşletme, 4) Kamu İşletmesi, 5) Vakıf/OYAK İşletmesi ve 6) Kooperatif İşletmeleridir. Hakkında herhangi bir bilgi bulunamayan işletmeler "Bağımsız İşletme" olarak kabul edilmiştir. İşletmelerin web siteleri tek tek incelenerek ve tarihçelerine bakılarak satın almalar, sahip değişiklikleri, unvan değişiklikleri v.b. hususlar tespit edilirken ve ayrıştırmalar yapılırken,<sup>5</sup> ortaya çıkan bir diğer husus 21 yıllık süre zarfında (1993-2013, uç yıllar dahil) bu listede en az 10 yıl yer almakla birlikte yıllar içerisinde türünde değişiklik meydana gelen işletmelerdir. Örneğin Kamu işletmesiyken yerli veya yabancı sermayeye özelleştirilen, Türk girişimcisine ait iken yabancı sermayeye satışı yapılan işletmeler, işletme grupları tarafından satın alınan ya da satılan işletmeler söz konusudur. Yapılan inceleme sonucunda, yukarıda belirttiğimiz kategorik ayırım açısından değişim söz konusu olan 69 işletme tespit edilmiştir.<sup>6</sup> Bu işletmeler de araştırmada analiz dışı bırakılmıştır. Son olarak yapılan ayrıştırmalar neticesinde tespit edilen 22 Kamu İşletmesi, 12 Kooperatif İşletmesi ve 10 Vakıf/OYAK'a ait işletme sayılarının azlığı neticesinde araştırma dışı bırakılmış olup 326 bağımsız işletme, 221 işletme grubuna bağlı işletme ve 89 yabancı sermayeli işletmeden oluşan veri seti analize hazır hale getirilmiştir.<sup>7</sup> İzleyen bölümde araştırmanın veri setini oluşturan işletmelerin karşılaştırmalarının sunulduğu araştırma bulgularına yer verilmektedir.

## Bulgular

İzleyen değerlendirmelerde araştırmanın bulguları aktarılmıştır. Öncelikle örnekleme ait İstanbul Sanayi Odası En Büyük 500 Sanayi Kuruluşu ve En Büyük İkinci 500 Sanayi Kuruluşu araştırmalarında verilen ekonomik göstergelerin bu araştırmada yapılan işletme tipi ayırımına göre yıllar içinde dağılımları aktarılmıştır. Daha sonra işletme tipine göre bu ekonomik gösterler arasında istatistik-

5 İsim/unvan değiştiren işletmelerin listesi yazarlardan temin edilebilir.

6 Bu işletmelerin listesi de yazarlardan temin edilebilir.

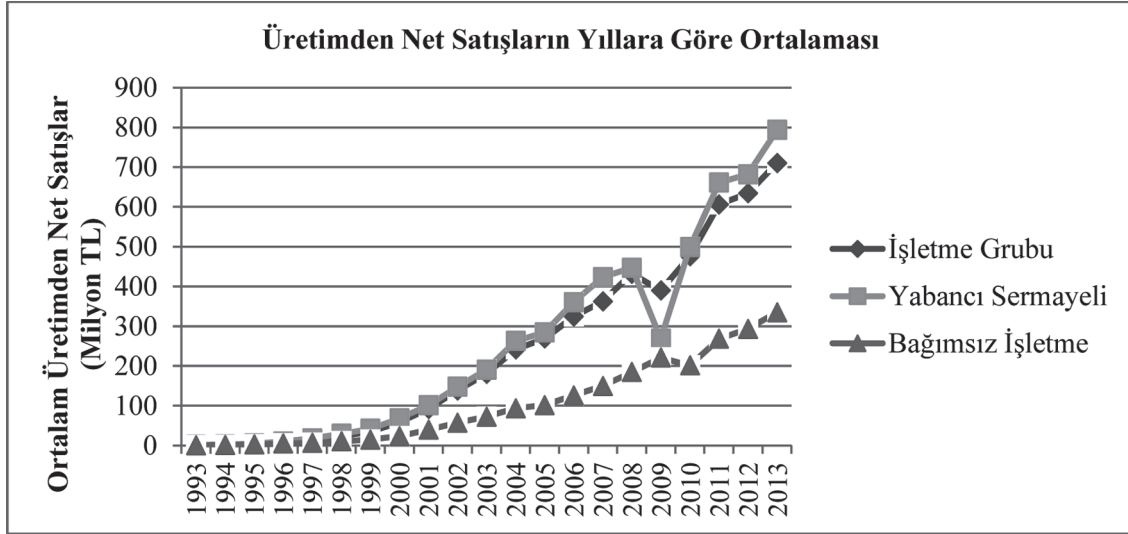
7 Bu işletmelere ait bilgiler de yazarlardan temin edilebilir.



sel olarak anlamlı farklılıklar olup olmadığını tespit etmek için yapılan Varyans analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Şekil 1.'de veri setindeki işletme grubuna bağlı şirketler, yabancı sermayeli şir-

ketler ve bağımsız işletmelerin üretimden net satışlarının ortalamalarının yıllara göre değişimi görülmektedir.

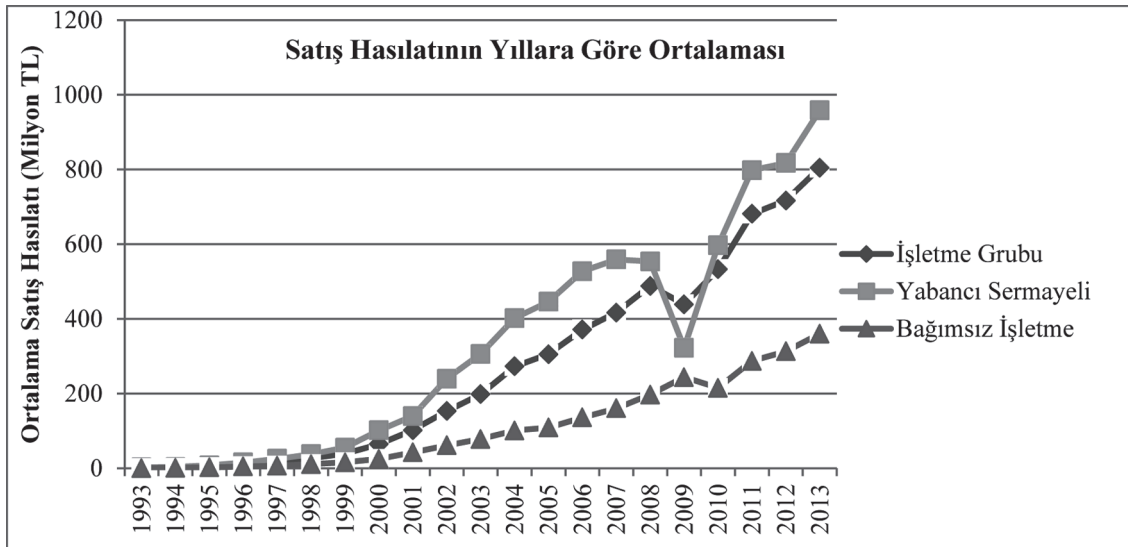
Şekil 1. Örneklemede Yer Alan İşletme Grubuna Bağlı Şirketler, Yabancı Sermayeli İşletmeler ve Bağımsız İşletmelerin Üretimden Net Satışlara Göre Zaman İçinde Deseni



Şekil 1.'de görüldüğü üzere işletme gruplarına bağlı işletmeler ile yabancı sermayeli işletmelerin üretimden net satışlar ortalamasının bağımsız işletmelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir ve bu farklılık son yıllarda daha da fazla genişlemektedir. 2009'da görüldüğü üzere yabancı sermayeli işletmelerin üretimden net satış ortalaması işletme gruplarına bağlı şirketler ve bağımsız

işletmelere göre daha fazla düşüş yaşamıştır. Bu da dünya ölçeğinde etkisi olan 2008 yılında patlak veren ABD kaynaklı krizde yabancı sermayeli işletmelerin daha fazla etkilendiklerine bir işaret olabilir. Şekil 2.'de veri setindeki işletme grubuna bağlı şirketler, yabancı sermayeli şirketler ve bağımsız işletmelerin satış hasılatı ortalamalarının yıllara göre değişimi görülmektedir.

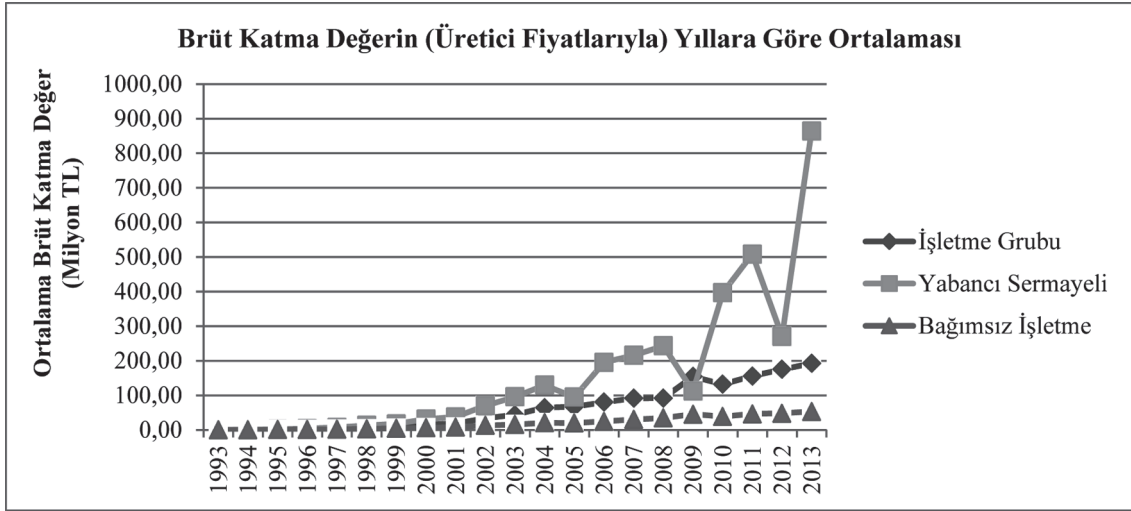
Şekil 2. Örneklemede Yer Alan İşletme Grubuna Bağlı Şirketler, Yabancı Sermayeli İşletmeler ve Bağımsız İşletmelerin Satış Hasılatına Göre Zaman İçinde Deseni



Şekil 2.'ye göre yabancı sermayeli işletmelerin satış hasılatı ortalamaları diğer iki iş örgütü türüne göre daha fazladır ve bu fazlalık yıllar içinde artmıştır. Satış hasılatı temelinde Türkiye'de işletme gruplarına bağlı şirketlerin ortalaması ikinci sırada yer almaktadır. Bağımsız işletmeler ise diğer iki iş

örgütü türüne göre en düşük ortalama değere sahiptir. Şekil 3.'de veri setindeki işletme grubuna bağlı şirketler, yabancı sermayeli şirketler ve bağımsız işletmelerin brüt katma değer ortalamalarının yıllar içindeki değişimi görülmektedir.

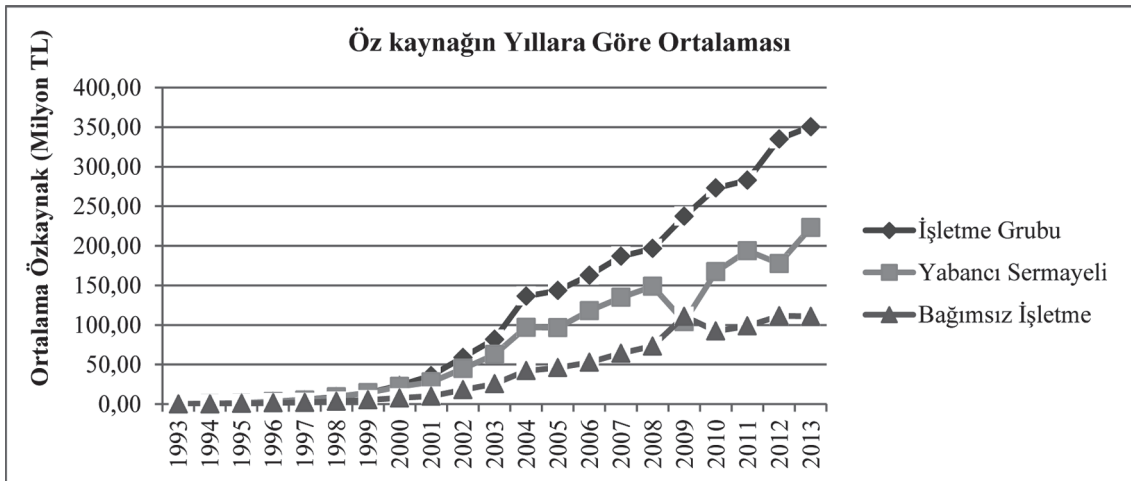
Şekil 3. Örnekleimde Yer Alan İşletme Grubuna Bağlı Şirketler, Yabancı Sermayeli İşletmeler ve Bağımsız İşletmelerin Brüt Katma Değere Göre Zaman İçinde Deseni



Şekil 3'teki sonuçlar da satış hasılatında olduğu gibidir. Yabancı sermayeli işletmelerin brüt katma değer ortalamaları diğer iki iş örgütü türüne göre daha fazladır. Brüt katma değer temelinde, Türkiye'de işletme gruplarına bağlı şirketlerin ortalaması ikinci sırada yer almaktadır. Bağımsız

işletmeler ise diğer iki iş örgütü türüne göre en düşük ortalama değere sahiptir. Şekil 4.'deki veri setindeki işletme grubuna bağlı şirketler, yabancı sermayeli şirketler ve bağımsız işletmelerin öz kaynağa göre ortalamaları görülmektedir.

Şekil 4. Örnekleimde Yer Alan İşletme Grubuna Bağlı Şirketler, Yabancı Sermayeli İşletmeler ve Bağımsız İşletmelerin Öz kaynağa Göre Zaman İçinde Deseni

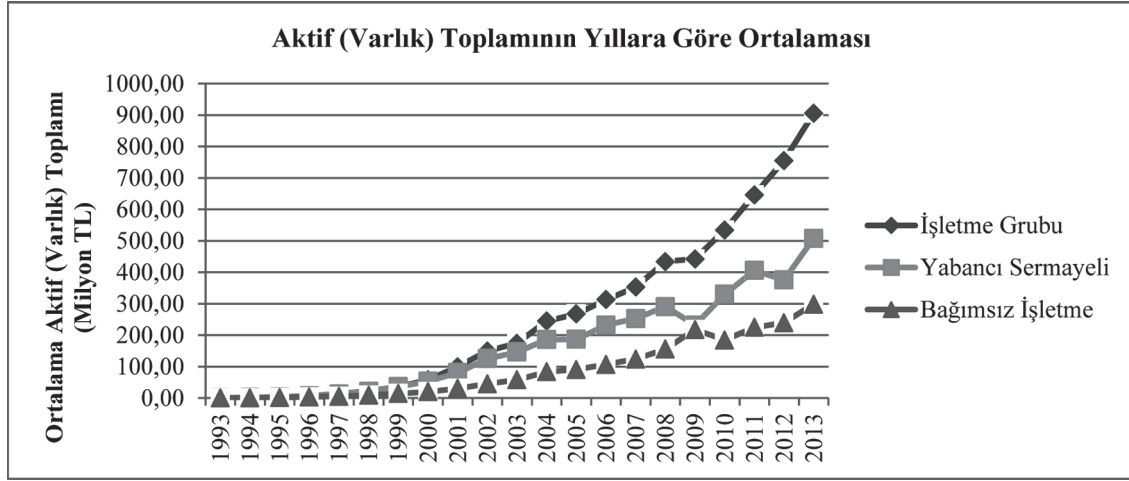


Şekil 4.'te işletme grubuna bağlı işletmelerin öz kaynak ortalamalarının yabancı sermayeli ve bağımsız işletmelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Öz kaynak ortalamasının büyüklüğü açı-

sından işletme gruplarını yabancı sermayeli işletmeler takip etmektedir. Bağımsız işletmeler ise yine iki iş örgütü türüne göre daha düşük ortalama öz kaynağa sahiptirler. Şekil 5.'de veri setindeki

işletme grubuna bağlı şirketler, yabancı sermayeli şirketler ve bağımsız işletmelerin aktif toplamları na göre ortalamaları görülmektedir.

Şekil 5. Örneklemede Yer Alan İşletme Grubuna Bağlı Şirketler, Yabancı Sermayeli İşletmeler ve Bağımsız İşletmelerin Aktif (Varlık) Toplamına Göre Zaman İçinde Deseni



Şekil 5.'te işletme grubuna bağlı işletmelerin aktif ortalamalarının da yabancı sermayeli ve bağımsız işletmelere göre daha iyi olduğu görülmektedir. Aktif ortalamasının büyüklüğü açısından işletme gruplarını yabancı sermayeli işletmeler takip etmektedir. Bağımsız işletmeler ise yine iki iş ör-

gü türine göre daha düşük aktif ortalamasına sahiptirler. Şekil 6.'da veri setindeki işletme grubuna bağlı şirketler, yabancı sermayeli şirketler ve bağımsız işletmelerin dönem karı/zararı ortalamaları görülmektedir.

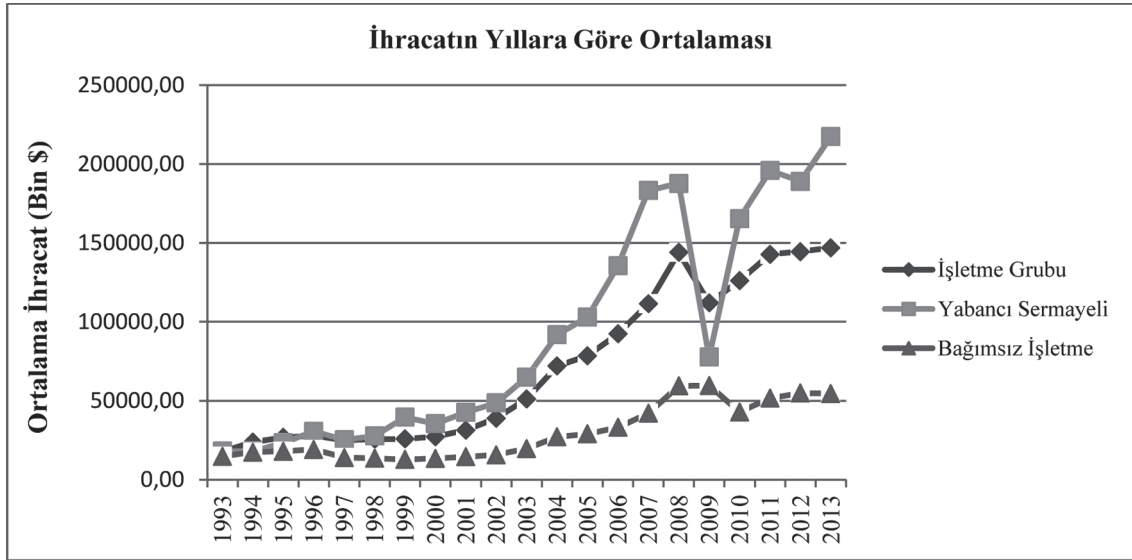
Şekil 6. Örneklemede Yer Alan İşletme Grubuna Bağlı Şirketler, Yabancı Sermayeli İşletmeler ve Bağımsız İşletmelerin Dönem Karı/Zararına Göre Zaman İçinde Deseni



Şekil 6.'dan anlaşılacağı üzere en yüksek dönem karı ortalamasına yabancı sermayeli işletmeler sahiptir. Onları işletme gruplarına bağlı işletmeler izlerken bağımsız işletmeler dönem karı ortalaması açısından diğer iki türdeki işletmelere göre daha

düşük ortalama değere sahiptir. Şekil 7.'de veri setindeki işletme grubuna bağlı şirketler, yabancı sermayeli şirketler ve bağımsız işletmelerin ihracat ortalamaları görülmektedir.

Şekil 7. Örneklemede Yer Alan İşletme Grubuna Bağlı Şirketler, Yabancı Sermayeli İşletmeler ve Bağımsız İşletmelerin İhracata Göre Zaman İçinde Deseni



Şekil 7’de görüldüğü üzere ihracat açısından en iyi ortalama değere sahip iş örgütü türü yabancı sermayeli işletmelerdir. Onları işletme gruplarına bağlı şirketler takip ederken bağımsız işletmeler ihracatta en düşük ortalama sahip iş örgütü türüdür. Yukarıda yer alan grafiklerden de anlaşılacağı üzere Türkiye’de işletme grubuna bağlı işletmelerin yedi ekonomik göstergenin sadece ikisinde yabancı sermayeli işletmelerden daha iyi ortalama değere sahipken, diğer beş kriterde yabancı sermayeli işletmelerin daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu yedi ekonomik

göstergeye göre işletme türlerinin ne durumda olduğu anlaşılmaktadır. Fakat aralarındaki farklılıkların istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadıklarını anlamak için karşılaştırmalı istatistiksel analizler gerekmektedir. İzleyen analiz yukarıdaki açıklamalarda belirtilen ekonomik değişkenlerin üç farklı iş örgütü türü açısından farklılıklarının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadıklarının tespitine yönelik Varyans analizi sonuçlarını göstermektedir. Değişkenlere ait ortalamalar 1993-2013 döneminde en az 10 yıl verisi bulunan işletmelerin ortalamalarına dayanmaktadır.



Tablo 1. Varyans Analizi Sonuçları

	İşletme Tipleri	N	Ortalama	F	P
Üretimden Net Satışlar	İşletme Grubuna Bağlı İşletme	221	23607075473,8914	16,389	0,000
	Yabancı Sermayeli İşletme	89	24910677326,9214		
	Bağımsız İşletme	326	11195217188,7730		
Satış Hasılatı	İşletme Grubuna Bağlı İşletme	221	26664900761,2896	20,974	0,000
	Yabancı Sermayeli İşletme	89	34107187360,1798		
	Bağımsız İşletme	326	12121750458,7362		
Brüt Katma Değer	İşletme Grubuna Bağlı İşletme	221	5568669542,7647	10,540	0,000
	Yabancı Sermayeli İşletme	89	10499260303,6629		
	Bağımsız İşletme	326	1945889687,0583		
Öz Kaynak	İşletme Grubuna Bağlı İşletme	221	11.391.485.107,4163	29,092	0,000
	Yabancı Sermayeli İşletme	89	7203246573,5169		
	Bağımsız İşletme	326	4088617998,8865		
Aktif (Varlık) Toplamı	İşletme Grubuna Bağlı İşletme	221	25227147101,8326	31,737	0,000
	Yabancı Sermayeli İşletme	89	15487191679,3483		
	Bağımsız İşletme	326	9245861694,9110		
Dönem Karı/Zararı	İşletme Grubuna Bağlı İşletme	221	1428933298,2805	14,844	0,000
	Yabancı Sermayeli İşletme	88	1660632544,1818		
	Bağımsız İşletme	326	507404257,3681		
İhracat	İşletme Grubuna Bağlı İşletme	215	2577323099,5488	2,393	0,092
	Yabancı Sermaye	87	2561058392,9310		
	Bağımsız İşletme	322	2125347263,3540		

Anova analizi sonuçları ihracat haricindeki diğer ekonomik değişkenlerin ortalamalarının işletme türü açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde değiştiğini göstermektedir. Tablo 1.'den görüldüğü üzere 1993-2013 zaman kesitinde ortalama değer olarak üretimden net satışlarda, satış hasılatında, brüt katma değerde, dönem karı/zararı değişkeninde en yüksek ortalamaya yabancı sermayeli işletmeler sahip iken, öz kaynak, aktif toplamı ve ihracatta işletme grubuna bağlı işletmelerin ortalamaları en yüksektir. İhracat haricindeki değişkenlerde farklılıkların nedeni ve istatistiksel olarak anlamlı olup olmadıkları incelendiğinde sırasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır.

Üretimden Net Satışlar değişkene ait ortalamalar arasındaki farklılığın nedeni için çoklu karşılaştırmalar analizi (Tukey HSD) çıktısı incelendiğinde işletme grubuna bağlı şirketler bağımsız işletmelere göre daha yüksek üretimden satış ortalamasına sahip olduğu ve bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (P: 0,000). Yine aynı

analiz çıktısına göre, yabancı sermayeli işletmeler de bağımsız işletmelere göre daha yüksek üretimden satış ortalamasına sahiptir ve bu farklılık da istatistiksel olarak anlamlıdır (P: 0,000). Bir başka ifade ile bağımsız işletmeler hem işletme grubuna bağlı işletmelere göre hem de yabancı sermayeli işletmelere göre üretimden satışlar açısından daha düşük ortalama değerlere sahiptir ve bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır. Yabancı sermayeli işletmeler ile işletme gruplarına bağlı işletmeler arasındaki fark ise istatistiksel açıdan anlamlı değildir (P: 0,928).

Satış Hasılatı açısından farklılığın nedeni incelendiğinde işletme grubuna bağlı şirketler bağımsız işletmelere göre daha yüksek satış hasılatı ortalamasına sahiptir ve bu farklılık istatistiksel açıdan anlamlıdır (P: 0,000). Yine analiz çıktısına göre, yabancı sermayeli işletmeler de bağımsız işletmelere göre daha yüksek satış hasılatı ortalamasına sahiptir ve bu farklılık da istatistiksel olarak anlamlıdır (P: 0,000). Bir başka ifade ile bağımsız iş-

İşletmeler hem işletme grubuna bağlı şirketlere göre hem de yabancı sermayeli işletmelere göre satış hasılatı açısından daha düşük ortalamaya sahiptir ve bu farklılıklar istatistiksel olarak da anlamlıdır. Yabancı sermayeli işletmeler ile işletme gruplarına bağlı şirketler arasındaki fark ise istatistiksel açıdan anlamlı değildir (P: 0,185).

Brüt katma değer açısından farklılığın nedeni incelendiğinde, brüt katma değer ortalamalarının üç farklı işletme tipi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre, yabancı sermayeli işletmeler hem işletme gruplarına bağlı işletmelerden (P: 0,042) hem de bağımsız işletmelerden (P: 0,000) daha yüksek ortalamaya sahiptir. İşletme gruplarına bağlı işletmeler de bağımsız işletmelerden daha yüksek brüt katma değer ortalamasına sahiptir ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır (P: 0,000).

Özkaynak açısından farklılığın nedeni incelendiğinde, işletme grubuna bağlı şirketlerin hem yabancı sermayeli işletmelerden (P: 0,007) hem de bağımsız işletmelerden (P: 0,000) daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları ve bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Yabancı sermayeli işletmelerin de bağımsız işletmelere göre özkaynak ortalamaları daha yüksektir ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır (P: 0,047).

Aktif toplamı ortalama farklılıkları incelendiğinde, işletme grubuna bağlı işletmeler bağımsız işletmelere göre daha yüksek aktif ortalamasına sahiptir ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır (P: 0,000). Yine analiz çıktısına göre, işletme grubuna bağlı işletmeler yabancı sermayeli işletmelere göre de daha fazla aktife sahiptir ve bu farklılık da istatistiksel olarak anlamlıdır (P: 0,002). Bir başka ifade ile işletme grubuna bağlı işletmeler hem yabancı sermayeli işletmelere göre hem de bağımsız işletmelere göre aktif (varlık) toplamı açısından daha yüksek ortalama değerine sahiptir. Yabancı sermayeli işletmelerin bağımsız işletmelere göre aktif ortalaması daha yüksektir fakat bu farklılık ancak 0,1 anlamlılık seviyesinde söz konusudur (P: 0,061).

Dönem karı/zararı ortalama farklılıklarına ilişkin analiz çıktısına göre ise hem yabancı sermayeli işletmeler hem de işletme grubuna bağlı işletmeler

bağımsız işletmelere göre daha yüksek dönem karına sahiptir ve bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır (P: 0,000). Yabancı sermayeli işletmeler işletme grubuna bağlı şirketlerden daha yüksek dönem karı ortalamasına sahip olsalar da bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir (P: 0,705).

## Sonuç

Bu incelemenin temel amacı, Türkiye'de işletme gruplarına bağlı şirketlerin başarılarının diğer iş örgütü türlerine (bağımsız işletmeler, yabancı sermayeli işletmeler) göre nasıl olduğunu değerlendirmektir. Araştırmanın veri seti İstanbul Sanayi Odası'nın 1993 yılından 2013 yılına kadar yayınlanmış "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" ve 1997 yılından 2013 yılına kadar yayınlanmış "Türkiye'nin İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" sıralama araştırmalarından gelmektedir. Belirtilen listelerdeki işletmeler için yapılan ayrıştırma sonucunda en az 10 yıldır belirtilen araştırmada listeye girebilmiş ve belirtilen sıralama araştırmalarının sağladığı bazı ekonomik göstergelere ait veriler için sürekli veri yaratılabilecek 326 bağımsız işletme, 221 işletme grubuna bağlı işletme ve 89 yabancı sermayeli işletme tespit edilmiştir. Belirtilen bu üç farklı iş örgütünün İstanbul Sanayi Odası araştırmasının ekonomik verilerine göre karşılaştırması yapıldığında, işletme grubuna bağlı şirketler ve yabancı sermayeli işletmeler bağımsız işletmelere göre üretimden net satışlar, satış hasılatı, brüt katma değer, özkaynak ve dönem karı açısından daha iyi ortalamaya sahip oldukları ve bu farklılıkların istatistiksel olarak da anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Brüt katma değer açısından yabancı sermayeli işletmeler işletme gruplarına bağlı işletmelere göre daha yüksek ortalamaya sahiptir ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Özkaynak ve aktif toplamı açısından işletme gruplarına bağlı işletmeler hem yabancı sermayeli işletmelerden hem de bağımsız işletmelerden daha iyi ortalama değerlere sahiptir ve bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır.

İşletme gruplarının diğer iş örgütleri karşısındaki performansları konusunda net ampirik bulgular söz konusu değildir. Fakat Türkiye bağlamı açısından değerlendirecek olursak araştırma sonuçlarımız işletme gruplarının özellikle bağımsız işletmelere göre çok daha iyi pozisyonda oldukları görülmüştür. Ayrıca büyüme açısından değerlendirilecek olursak öz kaynak ve aktif sahipliği açısından

dan işletme gruplarına bağlı şirketler hem yabancı sermayeli hem de bağımsız işletmelere göre daha iyi pozisyonadırlar. Bu bulgular Türkiye’de işletme gruplarının egemen iktisadi aktörler olmalarına ilişkin değerlendirmeler ile örtüşmektedir.

Araştırmayı sonlandırmadan önce bazı sınırlılıkları belirtmekte fayda vardır. Öncelikle bu araştırma İstanbul Sanayi Odası’nın “Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” ve “Türkiye’nin İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” araştırmalarından sağlanan verinin analizine dayanmaktadır. Bu açıdan araştırma sonuçlarını bu sıralama araştırmalarının dışındaki işletmeler için genellemesi konusunda temkinli olunmasında fayda olabilir. Ayrıca araştırma sadece ekonomik başarıyı değerlendirmeye imkan sağlayan değişkenler üzerinden değerlendirme sağlamaktadır. Bir diğer sınırlılık olarak da bu çalışmada herhangi bir nedensellik incelemesi söz konusu olmayıp, deskriptif olarak işletme grubuna bağlı işletmeler ile bağlı olmayanların oldukça genel bir kıyaslaması yapılmıştır. Fakat işletme grupları ile diğer iş örgütlerinin ekonomik göstergeler temelinde karşılaştırılmasının bu konuda sınırlı olan yazına katkı sağlayabilir. Ayrıca bu araştırmadaki karşılaştırmalarda işletmeler için sadece bir yıllık veriler üzerinden değil en az 10 yıllık veriler üzerinden ortalama değerler hesaplanarak elde edilmesinin yine işletme gruplarının performansı konusundaki boylamsal analiz içeren çalışmaların sınırlı olması nedeniyle bu araştırmanın bir katkısı söz konusu olabilir.

### Kaynakça

BARBERO, MARIA INES ve Nuria PUIG; (2016). “Business Groups Around The World: An Introduction”. *Business History*, Vol. 58, No.1, pp. 6-29.

CARNEY, Michael, Eric R.GEDAJLOVIC, Pursey P. M. A.R. HEUGENS, Marc Van ESSEN ve J. Hans Van OOSTERHOUT; (2011), “Business Group Affiliation, Performance, Context, and Strategy: A Meta Analysis”, *Academy of Management Journal*, 54(3), pp. 437-460.

CHANG, James Jinho ve Hyun-Han SHIN; (2006), “Governance System Effectiveness Following The Crisis: The Case of Korean Business Group Headquarters”, *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 14 No:2 pp. 85–97.

CHUNG, Chi. N. ve Ishtiaq. P. MAHMOOD; (2010), “Business Groups in Taiwan”. Çolpan, Aslı. M., Hikino, Takashi and Lincoln, James. R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Business Groups*, Oxford University Press. Oxford, pp., 180-209.

ÇOLPAN, Aslı. M. ve Takashi HIKINO; (2008), “Türkiye’nin Büyük Şirketler Kesiminde İşletme Gruplarının İktisadi Rolü ve

Çeşitlendirme Stratejileri”, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1-2), ss. 23-58.

ÇOLPAN, Aslı. M. ve Takashi HIKINO; (2010), “Foundations of Business Groups: Toward an Integrated Framework”, Aslı M. ÇOLPAN, Takashi HIKINO and James R. LINCOLN (Ed.), *The Oxford Handbook of Business Groups*, Oxford University Press, Oxford, pp. 15-66.

ÇOLPAN, Aslı M, Takashi HIKINO ve James R. LINCOLN (Eds.); (2010), “The Oxford Handbook of Business Groups”, Oxford University Press, Oxford, pp. 486- 525.

ÇOLPAN, Aslı M. ve Jones GEOFFREY; (2016). “Business Groups, Entrepreneurship and the Growth of the Koç Group in Turkey”. *Business History*, Vol. 58, No. 1., pp., 69-88.

DİRLİK, Serkan; (2014a). “Türkiye’deki İşletme Gruplarının Uluslararasılaşması: Çoklu Örnek Olay Araştırması”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

DİRLİK, Serkan; (2014b). “Türkiye’de Egemen İktisadi Aktörler Olarak İşletme Grupları”. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 51, Sayı: 594, ss., 9-36.

ERÇEK, Mehmet ve Öner GÜNÇAVDI; (2016). “Imprints of an Entrepreneur and Evolution of a Business Group, 1948-2010”. *Business History*, Vol. 58. No. 1., pp., 89-110.

GÖKŞEN, Nisan Selekler ve Behlül ÜSDİKEN; (2001), “Uniformity and Diversity in Turkish Business Groups: Effects of Scale and Time of Founding”. *British Journal of Management*, 12(4), pp. 325-340.

GÖNENÇ, Halit, Özgür B. KAN ve Ece C. KARADAĞLI; (2007), “Business Groups and Internal Capital Markets”. *Emerging Markets Finance and Trade*, 43(2), pp. 63-81.

GURIEV, Sergei; (2010). “Business Groups in Russia”. Çolpan, Aslı. M., Hikino, Takashi and Lincoln, James. R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Business Groups*, Oxford University Press. Oxford, pp., 526-546.

GÜNDÜZ, Lokman ve Ekrem TATOĞLU; (2003), “A Comparison of the Financial Characteristics of Group Affiliated and Independent Firms in Turkey”, *European Business Review*, 15(1), pp. 48-54.

KHANNA, Tarun ve Jan W. RIVKIN; (2001), “Estimating The Performance Effects of Business Groups in Emerging Markets”. *Strategic Management Journal*, 22(1), pp. 45-74.

KIM, Hicheon; (2010). “Business Groups in South Korea”. Çolpan, Aslı. M., Hikino, Takashi and Lincoln, James. R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Business Groups*, Oxford University Press. Oxford, pp, 157-179.

KOSENKO, Konstantin ve Yishay. P. YAFEH; (2010). “Business Groups in Israel”. Çolpan, Aslı. M., Hikino, Takashi and Lincoln, James. R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Business Groups*, Oxford University Press. Oxford, pp, 459-485.

LEE, Keun ve Young. S. KANG; (2010). “Business Groups in China”. Çolpan, Aslı. M., Hikino, Takashi and Lincoln, James. R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Business Groups*, Oxford University Press. Oxford, pp, 210-236.

LEFORT, Fernando; (2010). "Business Groups in Chile". Çolpan, Aslı. M., Hikino, Takashi and Lincoln, James. R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Business Groups*, Oxford University Press. Oxford, pp, 387-423.

NEUMAN, W. Lawrence; (2007), "Basics of Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches". Boston: Pearson Education, Inc.

ORBAY , Hakan ve B. Burcin YURTOGLU; (2006), "The Impact of Corporate Governance Structures on the Corporate Investment Performance in Turkey," *Corporate Governance: An International Review*, Wiley Blackwell, 14(4), pp. 349-363.

SARKAR, Jayati; (2010). "Business Groups in India". Çolpan, Aslı. M., Hikino, Takashi and Lincoln, James. R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Business Groups*, Oxford University Press. Oxford, pp, 294-321.

ÜSDİKEN, Behlül; (2008), "Türkiye'de İşletme Grupları: Özel Sayıya Giriş", *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1-2), ss. 5-21.

ÜSDİKEN, Behlül, Özlem YILDIRIM-ÖKTEM ve F. Nazlı ŞENOL; (2015). "İç Halkaya Dâhil Olmak: Türkiye'deki Büyük Aile Holdinglerinde Profesyonel Yöneticiler", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Cilt: 42, Aralık, ss., 521-551.

Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, İstanbul Sanayi Odası, (<http://www.iso.org.tr/projeler/turkiyenin-500-buyuk-sanayi-kurulusu>)

Türkiye'nin İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, İstanbul Sanayi Odası, (<http://www.iso.org.tr/projeler/turkiyenin-500-buyuk-sanayi-kurulusu>)